

IZOSTAVLJANJE ULOGE I DOPRINOSA “ŽENE” NA OBRAZOVNOM POLJU U HISTORIJI BOSNE I HERCEGOVINE

*Mr. Zakira Mulaomerović, nastavnik engleskog jezika i književnosti,
JU “Četvrta osnovna škola”, Sarajevo⁴⁹¹*

Abstrakt : Glavni cilj ovog rada je iznijeti neke nove informacije o trenutnoj situaciji u obrazovnom sustavu u BiH. Na temelju univerzalnih prava u obrazovanju, pokušali smo objasniti zašto dati pravo „pravim“ ženama koje su živjele i radile u prošlosti a danas je njihov položaj marginaliziran. Zašto se stoljećima skrivala vrijednost žene vrlo je složeno pitanje i na njega je teško odgovoriti?! Kratkim pregledom udžbenika za povijest i udžbenika zavičajnog jezika vidljivo je da su se izbjegavala ženska imena i njihova djela, ma kakva bila uloga. Za bolje razumijevanje u ovom radu daćemo kratak prikaz ženskog puta koji se odvijao u povijesti. Dolazeći do informacija o položaju žena iz pojedinih aspekata života, žene u svijetu i kod nas zaslužuju bolje mjesto u našem obrazovnom sustavu. Zaključak bi mogao biti da Bosna i Hercegovina nikada u historiji nije imala značajnu ženu. No, saznali smo da je nekada bilo pametnih, vještih, kreativnih i inteligentnih žena kao što ih ima i danas. Koristeći druge izvore otkrivajući informacije o ženama općenito, a onda i o ženama u Bosni i Hercegovini, osjećala sam da je moja dužnost da ih ispričam i da imena bosanskih žena ispišem velikim slovima, kao način razumijevanja uloge i značaja žene u današnjem bosanskohercegovačkom društvu. Osjećala sam tu dužnost kao žena. Kao ljudsko biće, moja je dužnost prikazati žene kao ljudska bića skrivena iza muških ramena i dominacije. Žene zaslužuju bolje mjesto u historiji, jer su to zaslužile kao majke, kćeri, sestre i kreatorice društva, bilo kojeg društva. U okviru ovog rada ukazaćemo na imena važnih žena kroz historiju, ali i aspekt njihovih postignuća. Cilj cjelokupnog istraživanja je pokušati shvatiti zašto njihov značaj nije prikazan na odgovarajući način u obrazovnom sistemu.

Ključne riječi: diskriminacija, žena, historija

UVOD

U ovom radu bavićemo se ulogom i položajem žena koje su nekim neobjašnjivim sistemom diskriminacije potisnute u drugi plan a često i potpuno istisnute iz historije Bosne i Hercegovine. Naime istražujući udžbenike historije u osnovnoj školi ili zavirujući u čitanke osnovnoškolaca rijetko ćemo pronaći ime neke žene iz prošlosti naše zemlje. Smatramo da se tim ženama treba dati zaslužen mjesto u našim udžbenicima i pojasniti njihova uloga i značaj. Trebamo upoznati naše učenike sa značajem doprinosa tih žena kroz historiju naše zemlje te izgrađivati model koji će naše djevojčice poticati na sticanje znanja i na drugačije vrjednovanje istih. Svjedoci smo da naše djevojčice danas imaju modele ponašanja iz sasvim drugih sfera javnog života. Neki drugačiji sistemi vrijednosti plasiraju se i u nedostatku istinskih vrijednosti uspješnih žena ne preostaje im ništa drugo do da se identificiraju s onim šta je emitovano u eter svakodnevnice.

⁴⁹¹ kiramulaomerovic@gmail.com,

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je razumjeti pitanje diskriminiranosti žene u BiH kroz historiju. Izučavajući udžbenike historije i čitanki maternjeg jezika u osnovnoj školi evidentno je izostavljanje lika i uloge žene u bosansko-hercegovačkom društvu bez obzira na njen značaj u kulturi, nauci, umjetnosti i književnosti. Stoga je cilj razumijevanja pitanja o ulozi žene prirodan odgovor na trenutnu situaciju s obzirom da bi traženje konkretnog odgovora na postavljeno pitanje predstavljalo dugotrajan proces i zahtijeva vrijeme. Pitanje je zapravo prvi korak u tom procesu koji je neizbježno sprovesti zarad dugoročnog cilja u procesu obrazovanja i odgajanja mladih generacija.

ZADACI ISTRAŽIVANJA

Zadaci ovog istraživanja su

- Definiranje ključnih pojmova istraživanja
- Pregled značaja uloge žene u nekim aspektima savremenog društva
- Pregled sadržaja udžbenika historije i čitanki maternjeg jezika u osnovnoj školi
- Navođenje značajnih imena žena u historiji B i H i njihovi angažmani

METODE ISTRAŽIVANJA

Metode korištene u ovom istraživanju su metoda analize sadržaja djela i empirijska metoda pisanih sadržaja u kojima se spominje žena, njen značaj ili uloga u društvu.

UZORAK ISTRAŽIVANJA

Uzorak u ovom istraživanju su udžbenici historije i čitanke maternjeg jezika u osnovnoj školi.

HIPOTEZA

Za pretpostaviti je da se u udžbenicima historije i u čitankama za osnovnu školu ne nalaze nastavni sadržaji u mjeri ili obimu neophodnom za upoznavanje učenika o djelu i značaju djela i lika afirmisanih žena u historiji naše zemlje.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Definiranje pojmova

- Kako razumijevamo diskriminaciju?

Diskriminacija je svaki postupak razlikovanja i nejednakog tretmana osobe/a ili grupe osobe/a zbog njegovih ličnih osobina koje ih čine različitim od ostalih. Može biti zasnovana na spolu, nacionalnom ili vjerskom identitetu, seksualnoj orijentaciji, invaliditetu, političkom uvjerenju, boji kože, imovinskom stanju ili slično.

Mi ćemo se zadržati na diskriminaciji spolova, ali diskriminaciji u pravu stjecanja znanja o značajnim ženama u historiji ove zemlje. Kako diskriminacija predstavlja svako pravno, fizičko ili indirektno razlikovanje, privilegovanje ili isključivanje i ograničavanje zasnovano na spolu zbog kojeg se pojedinkama otežava ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i svakom drugom području javnog života, očigledno je da je to parvo ženama BiH u historiji direktno uskraćeno,

a mladim generacijama indirektno. Kroz ovaj rad pokušaćemo predstaviti neke značajne žene, njihove aktivnosti bilježene samo na marginama stranica historijske literature (<https://bs.wikipedia.org/wiki/Diskriminacija>).

- ***Žena i definiranje žene s različitih aspekata***

Definisati riječ žena možemo sa više aspekata. Možemo je definisati s biološko- medicinskog aspekta, sa socijalnog aspekta, sa kulturološkog aspekta, s aspekta umjetnosti i književnosti, s religijskog aspekta ili bilo kojeg drugog aspekta i uvijek ćemo zaključiti da žena čini procentualno polovinu populacije čovječanstva i da bez njenog postojanja ne bi bilo novih naraštaja i produženja naše vrste.

S medicinskog aspekta žena je odraslo ljudsko biće koje ima ženske spolne organe. Odrastanje žene period je u životu svake žene iz kojega ona prelazi iz djevojčice u odraslu osobu, barem na tjelesni način. Žena taj period započinje menstruacijom. Izraz žena može se koristiti općenito u bilo kojem dobu njenog života, ili konkretnije kada se želi naznačiti dob i razlučiti je od mlade žene, djevojke ili cure. U današnjem vremenu, izraz djevojka se također koristi i za neudanu ženu. U nekim oblicima izraz djevojka se može odnositi i na odraslu ženu u svakodnevnim situacijama (kao npr. djevojačka večer) i među starijim ženama. Osim već navedenih izraza, u širokoj upotrebi je i riječ ženstvenost, što označava žensku osobu s karakterističnim ženskim ponašanjem (Bukal, 2022).

Žene nasljeđuju par X hromosoma, po jedan od svakog roditelja, i sposobne su za trudnoću i rađanje od puberteta do menopauze. Općenito, spolna diferencijacija ženskog fetusa je vođena nedostatkom prisutnog ili funkcionalnog SRY-gena na bilo kojem od odgovarajućih polnih hromozoma. Žensku anatomiju od muške anatomije razlikuje ženski reproduktivni sistem, koji uključuje jajnike, jajovode, matericu, vaginu i vulvu. Potpuno razvijena žena općenito ima širu karlicu, šire bokove i veće grudi od odraslog muškarca. Žene imaju znatno manje dlaka na licu i tijelu, imaju veći sastav tjelesne masti i u prosjeku su niže i manje mišićave od muškaraca (<https://hr.m.wikipedia.org/wiki/%C5%BDena>).

S biološkog aspekta najprije predstavljamo genetičke karakteristike žene

Uobičajeno, ćelije žena sadrže dva X hromosoma, dok ćelije muškaraca imaju X i Y hromosom. Tokom ranog fetalnog razvoja, svi embrioni imaju fenotipske ženske genitalije sve do 6. ili 7. sedmice, kada se gonade muškog embriona diferenciraju u testise zbog djelovanja SRY gena na Y hromozomu. Polna diferencijacija se odvija kod žena na način koji je nezavisan od gonadnih hormona. Budući da ljudi nasljeđuju mitohondrijsku DNK samo od majčine jajne stanice, genealoški istraživači mogu pratiti majčinu lozu daleko u prošlost. Ženski pubertet pokreće tjelesne promjene koje omogućavaju seksualnu reprodukciju putem oplodnje. Kao odgovor na hemijske signale iz hipofize, jajnici luče hormone koji stimulišu sazrijevanje tijela, uključujući povećanje visine i težine, rast dlaka na tijelu, razvoj grudi i menarhu (početak menstruacije). Većina djevojčica prolazi kroz menarhu između 12-13 godina i tada su sposobne zatruditi i roditi djecu. Trudnoća općenito zahtijeva unutrašnju oplodnju jajnih stanica spermom, bilo seksualnim odnosom ili umjetnom oplodnjom, iako in vitro oplodnja omogućava oplodnju izvan ljudskog tijela. Ljudi su slični drugim velikim sisavcima po tome što obično rađaju jednog potomka po trudnoći, ali su neobični po tome što su altrični u poređenju sa većinom drugih velikih sisavaca, što znači da su mladi nerazvijeni u vrijeme rođenja i zahtijevaju pomoć roditelja ili staratelja kako bi u potpunosti sazreli. Ponekad ljudi imaju višestruko rađanje, najčešće blizance. Obično između 49. i 52. godine, žena dostiže menopauzu, vrijeme kada mjesečni periodi trajno prestaju i više ne mogu da rađaju. Za razliku od većine drugih sisara, ljudski životni vijek se obično produžava mnogo godina nakon menopauze (<https://hr.m.wikipedia.org/wiki/%C5%BDena>).

Reproduktivnost žene

U biološkom smislu, ženski polni organi su uključeni u reproduktivni sistem, dok su sekundarne polne karakteristike uključene u dojenje djece i privlačenje partnera. Ljudi su placentni sisari, što znači da majka nosi fetus u materici, a placenta olakšava razmjenu hranljivih materija i otpada između majke i fetusa. Jajnici, pored svoje regulatorne funkcije proizvodnje hormona, proizvode

ženske gamete zvane jajne stanice koje, kada su oplodene muškim spolnim stanicama (sperma), formiraju nove genetske jedinice. Maternica je organ s tkivom koji štiti i njeguje fetus u razvoju i mišiće koji ga izbacuju prilikom porođaja. Estrogeni, koji su primarni ženski polni hormoni, imaju značajan utjecaj na oblik tijela žene. Proizvode se i kod muškaraca i kod žena, ali su njihove razine znatno veće kod žena, posebno u reproduktivnoj dobi. Osim drugih funkcija, estrogeni podstiču razvoj ženskih sekundarnih polnih karakteristika, kao što su grudi i kukovi. Kao rezultat estrogena, tokom puberteta kod djevojčica se razvijaju grudi, a bokovi im se šire. Radeći protiv estrogena, prisustvo testosterona kod pubertetskih žena inhibira razvoj grudi i podstiče razvoj mišića i dlaka na licu. Upoznajući fizičke i biološke karakteristike muškaraca stiže se dojam da evidentno krupniji i fizički jači muškarci preuzimaju ulogu nadmoćnijeg i dominantnijeg bića u odnosu na ženu. Naravno, ovaj pristup iako sveprisutan je pogrešan s obzirom da je jačina žene u potpuno drugačijim njenim karakteristikama (<https://hr.m.wikipedia.org/wiki/%C5%BDena>).

Kada je riječ o *socijalnom aspektu* definiranja žene govorimo o njenoj društvenoj ulozi u ljudskoj povijesti. Dihotomija između javnog i privatnog. Poznato je to da su žene još od antičke Grčke imale svojevrstan podređen položaj. Svako domaćinstvo sastojalo se od relacija između gospodara i roba, oca i djece i relacije između muškarca i žene. Sve tri relacije karakteriše odnos dominacije u kojem umjeće vladanja nije potrebno s obzirom na prirodno datu situaciju nejednakosti, u suprotnosti spram političke vlasti koja je to umjeće zahtijevala s obzirom na tretiranje i vladanje među jednakim građanima. Gospodar je onaj koji posjeduje imovinu, a rob je oruđe za rad. Vladari su tako prema Aristotelu umna bića, dok su robovi bića koja su predodređena za rad. U svom djelu „Politika“ Aristotel razlikuje gospodarsku vlast i domaćinsku vlast. Gospodarskom vlasti upravljaju oni koji ne moraju da rade ništa, jer je rad isključivo posao robova koji gospodare oslobađaju poslova koji bi im opstruirali učešće u političkoj vlasti i u mogućoj realizaciji intelektualnih vrlina i unutar iste mogućnosti ostvarenja one najviše, vrline filozofiranja. „Vlast pak nad djecom i ženom i cijelom kućom, koju nazivamo kućanskom, ili je na korist onima kojima se vlada ili pak na zajedničku korist i jednih i drugih, dok je po sebi na korist vladanicima, kao što vidimo u ostalim umijećima, npr. u liječničkom i fizioterapeutskom, gdje je tek prigotkom na korist i samim vičnicima“ (Aristotel, 1988, 86). Oduvijek je postojala razlika između javnog i privatnog, tako da situacija u polisu nije bila drugačija, što se najbolje može vidjeti kod Aristotela koji je samu politiku određivao kroz odnos javnog i privatnog. Žene su te koje se vežu za privatnu sferu, smatrajući je nesposobnom za učešće u javnoj sferi i onom koja nema atribut racionalnog. Polis predstavlja jednakost građana, ali pod pojmom građani se misli na slodobne i dobro zrele muškarce, koji su jedini imali pravo da učestvuju u javnom, odnosno u političkom životu u kojem se donose odluke od općeg interesa. „Ipak, i pored vrednosnog prvenstva koje Aristotel daje javnoj nad privatnom sferom, to ne znači da je prva moguća bez druge. Nužnost je neumoljiva, a količina slobode mjeri se sposobnošću da se egzistencija odredi nezavisno od gvođenog žrvnja nužnosti. Sloboda građanina, glave porodice i vlasnika doma, utemeljena je u neslobodi žene, djece i robova; bez strogo utvrđenih odnosa dominacije, sam život i njegovo održanje bili bi ugroženi. Aristotelovo određenje, razlikovanje i razdvajanje javnog-političkog i privatnog nije, međutim, u potpunosti odgovaralo stvarnosti grčkog polisa. Ipak, Aristotel je jasno istakao osnovnu tezu: žene su po svojoj suštini privatna, muškarci politička bića. Ovakva karakterizacija rodni uloga opstaje i nakon odbacivanja same Aristotelove koncepcije političkog.“ (Zaharijević, 2008, 369 vidi u Bukal, 2022). Privatna sfera oduvijek je podrazumijevala porodicu, a javna sfera društveni život, komunikaciju sa drugim ljudima, donošenje odluka od općeg interesa. Muškarci su kao slobodna bića ta koja su bila prisutna u obje sfere. „U nespojivom dualizmu za Platona i Aristotela postoji javni muškarac i privatna žena – žene su najveća slabost demokracije, kao osobe u privatnosti osuđene su na prezir i nepoštovanje, a polis se uzdiže na račun kućanstva. Biti političan značilo je postići najvišu mogućnost ljudskog postojanja, jer živjeti potpuno privatni život značilo je prije svega biti lišen stvari koje su bitne za istinski ljudski život (Cuculić, 2017). U srednjem vijeku odnos javnog i privatnog počinje da se razumije drugačije od mišljenja koje je bilo zastupljeno u polisu. Pod javnim se ne podrazumijeva samo politika, već se sada to polje počinje širiti, te se uključuje i ekonomija, što dovodi do toga da se sada ove dvije sfere javno i privatno počinju međusobno mješati. Sada ne postoji jasna linija koja razdvaja ove dvije sfere, kao što je to bio slučaj u polisu. U srednjem vijeku dolazi do širenja gradskih sredina i pojave manufakture što omogućava muškarcima da ostanu u javnoj sferi, obavljajući funkciju hranitelja porodice, dok žene ostaju u

privatnoj sferi u kojoj je zavisna od muškarca. Novovjekovne političke teorije uglavnom perpetuiraju koncept građanina koji implicira muškog društvenog aktera, sa percipiranjem žene kao osobe koja nužno i neizostavno potpada pod sferu domaćinstva, i porodičnog doba u kojem žena figurira kao određeni moralni arbitar. Sa pojavom industrijalizacije dolazi se do potpune razdvojenosti između javnog i privatnog, muškarci su akteri koji se nalaze u javnoj sferi vršeći posao unutar fabrika ili određenih društvenih ustanova i institucija, dok sa druge strane žene nastavljaju svoj život u privatnoj sferi, bez prava glasa. Promjene između privatnog i javnog prati i to da je sada država preuzela neke od funkcija porodice kao što su obrazovanje, ekonomija, te funkciju vaspitanja. Privatna sfera sve više postaje intimna sfera u kojoj muškarac nakon dugog dana traži odmor i tišinu, dok za ženu privatna sfera nema isto značenje. Takvo stanje u društvu traje do 19. stoljeća, kada se počinju javljati pokreti za društvenu i političku ravnopravnost žena. Žena po prvi put u pisanoj historiji ima vrijednost (Bukal, 2022).

Sa aspekta umjetnosti i kulture definiranja žene pokušaćemo se osvrnuti kratko na hronologiju njihovog položaja kroz historiju upravo u umjetnosti i kulturi. U literaturi se navodi da razlog zašto ima tako malo žena kroz historiju umjetnosti nije u tome što one imaju manje talenta za umjetnost, niti u tome što su namjerno zapostavljane u historije umjetnosti, već u tome što su im kroz historija davane drugačije uloge te nije poticano njihovo likovno obrazovanje niti bavljenje umjetnošću. Osim toga, žene koje su se bavile umjetnošću često su svoja djela ostavljala nepotpisanim, a i bavile su se nepostojanim formama umjetnosti, kao što su vezenje i iluminacije. To su često bili upotrebnici predmeti, osjetljivi na vlagu i temperaturu, te su mnogi od njih izgubljeni. U srednjem vijeku i renesansi mnoge su žene radile u umjetničkim radionicama, ali djela koja su izlazila iz tih radionica uvijek su bila potpisivana imenom glavnog majstora radionice, a to su bili muškarci... Žene su se često potpisivale samo prezimenom koje su preuzele od supruga, a u 18. i 19. stoljeću na djelima mnogih žena potpisi su promijenjeni iz ženskih u muške jer ih je tako bilo lakše prodati (Zaharijević, 2010).

Prve umjetnice u historiji umjetnosti spominju se u doba antičke Grčke, no nažalost, njihova djela nisu sačuvana te o njima saznajemo samo iz pisanih izvora. U srednjem vijeku umjetnice su redovito bile ili iz bogate aristokratske klase ili redovnice. Prve su najčešće radile vezove, a druge iluminacije vjerskih rukopisa. U razdoblju renesanse sve više žena počinje biti međunarodno poznato. To se dogodilo zbog velikih kulturnih promjena toga vremena. Boccaccio je, na primjer, napisao »De mulieribus claris« (O poznatim ženama), zbirku od 104 biografije slavni žena. U doba baroka ženama je bilo dopušteno slikati ženske aktove, ali muški akt im je i dalje zabranjen. Najviše slikaju mrtvu prirodu. Ženina ljepota korištena je za afirmisanje muškaraca pa i njihova kreativnost s obzirom na društvene prilike imjesto žene u društvu. Oduzimana sui m postignuća a što je nedopustivo (Cuculić, 2017).

S religijskog aspekta žena je živući dokaz svoje neprekidne borbe za rodnom jednakošću. Religija je najkorisnija kao alat koji mjeri standarde, prakse i uvjerenja društva i kulture. Kao takva, odražava stvarnost na način koji je koristan sociolozima, antropolozima i historičarima. Nadalje, religija je neprocjenjiv izvor za rekonstrukciju i praćenje razvoja rodni konstrukata kako su se pojavljivali u historiji naše civilizacije. Opisati mnoge značajke ženskih uloga u društvima grčko-rimskog svijeta i raspravljati o tome kako su te uloge bile pretočene u učešće u različitim tipovima religija prisutnih u tom svijetu veliki je izazov a ujedno i dokazni materijal ženine neravnopravnosti kroz historiju. Baviti se samo odrazom slike u ogledalu je premalo jer to je široki spektar artikuliranog religioznog iskustva u drevnom svijetu. Ali dekonstruisati samo ogledalo kako bismo otkrili kako su konstruisani različiti koncepti ženskosti koji se odražavaju u drevnim religijama je dobrobit u svakom smislu. Ne možemo postaviti pitanje konstrukcije ženskih uloga, pa čak ni konstrukcije samog ženskog roda, a da se ne pozabavimo pitanjem njezinog antipoda, muškosti. Kada patrijarhalna religija ili društvo razvije snažnu i definitivnu predodžbu o ženstvenosti, ta predodžba o ženi ima tendenciju da se formulira kako bi se potvrdilo što ne znači biti žena. Drugim riječima, ženstvenost je postala 'drugo' kako bi se potvrdio normativni i primarni koncept muškosti. Ovo se, možda, ne odnosi na sve varijante grčko-rimske kulture prije i izvan kršćanskog iskustva. Ali u atmosferi intenziviranog dualizma, kakvo je iskustvo kršćanstvo od drugog stoljeća do danas, jasno se uočava razvoj rodni identiteta u smislu da je muško normativno, a žensko izvedeno, ili čak manjkavo. I u islamu žena dobija novu ulogu,

tumačenu na razne načine ali svakako da je dobila neka viša prava u životu uopće. Dakle, žena kao iznimno značajno biće nesumnjivo zaslužuje više pažnje i posvećenosti i u našoj zemlji kada je riječ o njenoj historijskoj ulozi u bilo kojem aspektu svoga djelovanja. Žene koje su doprinijele stvaranju naše historije trebaju biti i spomenute kako bi im se dodijelilo mjesto koje zaslužuju u današnjoj stvarnosti (IMIC Sarajevo – više publikacija, 2017).

- **Historija – šta proučava?**

Kao nauka o ljudskom društvu treba da prikazuje događaje i daje za njih objašnjenja. Nauka koja proučava ljudsku prošlost, događaje i historijski značajne osobe, dobila je naziv po grčkoj riječi “historija” što znači znanje stečeno ispitivanjem i slušanjem. Međutim taj pojam je kasnije proširen na poznavanje prošlih događaja i na izlaganje dešavanja iz prošlosti. Osnovni zadatak historije kao nauke je da objasni razvoj ljudskog društva u prošlosti uz pouzdane informacije stečene proučavanjem naučnih, historijskih izvora. Prvi čovjek koji je upotrijebio riječ historija bio je Herodot sa Halikarnasa koji se ujedno smatra i “ocem historije”, a prvi čovjek koji je uveo historiju kao nauku zvao se Tukudid (Thucydides). Historijski izvori preko čijih proučavanja se dolazi do tačnih podataka i informacija se prema načinu kazivanja dijele na:

- Materijalne,
- Pisane i
- Usmena predanja

Najtačniji izvori su pismeni i najviše se koriste za precizno određivanje historije i historijskih činjenica. Prve historijske podatke zapisali su narodi starog istoka u kamenu, kostima i bakarnim pločama. Stari Grci i Rimljani su prvi počeli da zapisuju i slažu događaje u kalendar hronološkim redom. Prva samostalna historijska djela se nazivaju hronologije ili ljetopisi. Naše historijske činjenice o značajnim ženama u historiji Bosne i Hercegovine zasovane su na zapisanim i tačnim izvorima iako skromnim i šturim ali ipak relevantnim i provjerenim (<https://shtreber.com/istorija-nauka-o-proslosti>).

- **Pregled sadržaja udžbenika historije i čitanki maternjeg jezika u osnovnoj školi**

U nastavnim naučnim sadržajima udžbenika historije od petog do devetog razreda osnovne škole ne spominju se imena značajnih žena Bosne i Hercegovine. Na jako malo mjesta spomenuta je kraljica Katarina o kojoj nemamo nekih značajnih historijskih podataka. Ovo saznanje dovodi do zaključka da se učenicima uskraćuju informacije o značaju djelovanja žena kao sudionika historije Bosne i Hercegovine u kulturi, umjetnosti, književnosti, politici, vojnom angažmanu, obrazovanju ili u nauci. Pregledom sadržaja čitanki maternjeg jezika, bosanskog jezika situacija je ista. Činjenica da autori ovih udžbenika nisu uvrstili značajna imena žena navodi na promišljanje o nužnoj promjeni. Put koji podrazumijeva izmjenu trenutne situacije o ovom pitanju je vrlo težak ali nije nemoguć. Svjesnost o komplikovanoj situaciji u našoj zemlji uopće često zanemaruje potrebu da se potencira oživljavanje ideje o bitnosti žene i njenog doprinosa kroz historiju. Stoga smatram da je neophodna inicijativa za pokretanje implementiranja novih sadržaja uz savremeni didaktički pristup popraćen inovativnim metodama i tehnikama podučavanja učenika. Da bismo učili za budućnost moramo biti svjesni važnosti onih koji su u prošlosti doprinosili nauci, kulturi, umjetnosti. Zapravo bogatstvo bilo koje kulture leži u njenoj sveobuhvatnosti, neuskraćivanju prava na afirmiranu i već postojeću građu postignuća nepravdano uklonjenih i sakrivenih pod “tepih” zaborava (Dervišagić, Hadžić, 2018; Šabotić, Čehajić, Velašević, 2012).

- **Ko su žene značajne u historiji naše zemlje?**

U našem radu navešćemo neke “zaboravljene” žene koje su živjele, doprinosile i isticale se svojom posebnosti ostavljajući trag i pečat u vremenu:

Adela Behr – Prva školovana umjetnica u BiH. - Živjela je krajem devetnaestog i početkom dvadesetog vijeka

Adeline Paulina Irby – Humanitarka, spisateljica i prosvjetiteljica – Živjela je početkom dvadestog vijeka

Greta Weinfeld-Ferušić – Arhitektica – Živjela je početkom dvadesetog vijeka

Laura Papo-Bohoreta – Književnica i prevoditeljica – Živjela je krajem devetnaestog i početkom dvadesetog vijeka

Lepa Radić – Partizanka i narodni heroj Jugoslavije – Živjela je početkom dvadesetog vijeka

Mica Todorović -Slikarica – Rođena krajem devetnaestog vijeka a živjela i radila u dvadesetom vijeku

Nafija Sarajlić – Književnica – Rođena krajem devetnaestog vijeka a živjela i radila u dvadesetom vijeku

Radojka Lakić – Učesnica NOB-a i narodni heroj Jugoslavije – Živjela početkom dvadesetog vijeka

Rifka Riki Levi – Balerina – Rođena početkom dvadesetog vijeka

Roza Papo – Prva žena pukovnik i general-major iz BiH – Rođena početkom dvadesetog vijeka u kojem je živjela i radila

Sestre **Bergman (Berta Bergman)** (Prva maturantica – Rođena krajem devetnaestog vijeka ubijena u Jasenovcu) i **Marija Kon** (Prva doktorica nauka u BiH – Rođena krajem devetnaestog vijeka a živjela u dvadesetom vijeku)

Staka Skenderova – Prva prosvjetna radnica u BiH – Rođena početkom devetnaestog vijeka kada je živjela i radila

Umihana Čavidina - Pjesnikinja- Rođena krajem osamnaestog vijeka a živjela i radila do polovine devetnaestog vijeka

Neke uspješne žene današnjice su: **Jasmila Žbanić, Razija Mujanović, Azra Begić, Dunja Mijatović, Biseru Alikadić, Amira Medunjanin, Žarana Papić** i mnoge druge (Hrustić Batovanja i sur. 2019).

ZAKLJUČAK

U zaključku navodimo dokazanu hipotezu predočenu s početka ovog istraživanja da u udžbenicima koji su istraživani ne postoje bilježena imena značajnih žena u historiji naše zemlje kao i da se nastavni sadržaji ne bave ženom na onom nivou na kojem to žene kao fenomen jednog društva uopšte zaslužuju. Dok su muškarci heroji, junaci, gazije, pjesnici, slikari, mjesto za žene sa sličnim zaslugama nije pronađeno. Međutim, naša zemlja iznjedrila je žene za koje naše nove generacije trebaju znati, tražiti modele uspješnosti u njima, učiti iz njihovog primjera i nadograđivati ono šta su one davno započele. Za te žene moramo pronaći mjesto u našoj historiji, u našim udžbenicima u našoj stvarnosti. Kroz istraživanje došlo se do zaključka da su žene uvijek bile u sjeni dominacije muškarca i da su po nekom nepisanom pravilu, postignuća žena bila manje vrjednovana ili su pripisivana muškarcima. Tek u novije vrijeme situacija je drugačija iako je prisustvo žene omjerno manje, na primjer, u politici od prisustva muške populacije. Potrebno je naše djevojčice educirati tako da budu svjesne svojih potencijala, mogućnosti i šansi za postignućima, te ih podsjetiti da i one mogu ostvariti jednako bitne ili jednako vrijedne stvari kao i dječaci. Ne smije se dozvoliti diskriminiranost umanjivanjem značaja žena u sadašnjosti a ni u budućnosti jer prošlost ne možemo promijeniti. Ne smijemo zaboraviti da su žene su “rodile” čovječanstvo, jer zapravo u tome leži njihova najveća zasluga a koja im se mora i priznati.

Literatura:

1. Bukal Ana, 2022, *Uloga žene u društvu nekad i sad* – Završni rad, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu,
2. Cuculić Kim, 2017, *Žene u umjetnosti i kulturi*, Zagreb, časopis Novi list,
3. Dervišagić Edis, Hadžiabdić Hadžija, 2018, *Udžbenik Historije za šesti razred osnovne škole*, Sarajevo, Bosanska knjiga,
4. Hasičić Asmir, 2011, *Udžbenik Historije za sedmi i osmi razred osnovne škole*, Sarajevo, Sarajevo Publishing Sarajevo,
5. Hrustić Batovanja Amila i suradnici, 2019, *Žene BiH*, Sarajevo, Dobra knjiga, Ibišević Lamija, 2018, *Sociokonstruvistička društvena uloga žene u bosanskohercegovačkom društvu, - diplomski rad*, Sarajevo, UNSA,
6. IMIC Sarajevo, 2017, *Kada se sretnu feminizam i religija*, Sarajevo, Dobra knjiga
7. Šabotić, Čehajić, 2012, *Čitanka za deveti razred osnovne škole*, Nam/Vrijeme, Zenica,
8. Šabotić Izet, 2012, *Udžbenik Historije za deveti razred osnovne škole*, Zenica, NAM Tuzla/ Vrijeme,
9. Šehabović I, 2012, *Čitanka za peti razred osnovne škole*, Zenica, Nam/Vrijeme, Zenica,
10. Verlašević, Alić, 2012, *Čitanka za šesti, sedmi i osmi razred osnovne škole*, Zenica, Nam/Vrijeme,
11. Zaharijević Adrijana, 2010, *Postajanje ženom*, Beograd, RŽ fond,
12. Zaharijević Adrijana, 2008, *Kratka istorija sporova*, Beograd, Print book Serbian,
13. <https://hr.m.wikipedia.org/wiki/%C5%BDena> posjećeno mart 2023,
14. <https://shtreber.com/istorija-nauka-o-proslosti>, posjećeno april 2023,
15. <https://bs.wikipedia.org/wiki/Diskriminacija>, posjećeno april 2023.

OMITTING THE ROLE AND CONTRIBUTION OF "WOMEN" IN THE FIELD OF EDUCATION IN THE HISTORY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mr. Zakira Mulaomerović

Abstract: *The main aim of this work is to set out some new information about the present situation concerning the educational system in B & H. Based on the universal rights in education, I tried to foccus explaining why „giving“ the right right women who had lived and worked in the past was marginalized today. Why woman's value was hidden for centuries is a very complex question, and it is hard to answer to it but I will try to understand only the question. Making a short survey of student's books for history and books of native language, it was obviuos that women's names and their deeds, whatever their role were were avoided. For better undrstanding of my intention, I will present a short view of women's path taking place in the history. Reaching information of women's positions from some aspects of life, women in the world and in our country deserve better place in our educational system. The conclusion could be that Bosnia and Herzegovina never have had a woman of signifance historically. However, we found out that once there were some smart, skilful, creative and intelligent women as there are some today. Using other sources discovering information about women in general, and then about bosnian women, I felt that my duty is to tell them and to write bosnian women's names in caps lock, as a way of understanding woman's role and significance in today's bosnian society. I felt that duty as a woman. As a human being, my duty is to present women as a human beings hidden behind men's shoulders and dominance. Women deserve a better place in history, because they earned it as a mother, daughter, sister, and the creator of a society, any society. Further in this work I will be pointing out the names of important women through history, and the aspect of their achievements as well. The aim of the survey is to try to understand why their significance wasn't present in the appropriate way, according the educational system.*

Keywords: *discrimination, woman, history*